

SONRADAN KAZANILMIŞ BEDENSEL ENGELİ OLAN BİREYLERDE YAŞAM DOYUMU, BENLİK SAYGISI VE SOSYAL DIŞLANMA ARASINDAKİ İLİŞKİ VE SOSYAL KATILIMIN ENGELLENMESİNE YOL AÇAN FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Fatma PEKER¹
Özlem KÖROĞLU²
Kamil YAZICIOĞLU³

Öz

Engelli bireyin fiziksel farklılıkları beraberinde ekonomik ve çevresel engeller yaşatmakta ve toplum içerisinde sosyalleşme sürecinde dışlayıcı süreçlere maruz kalarak dezavantajlı konuma düşebildikleri görülmektedir. Bu çalışmada bedensel engelli bireylerin sosyal dışlanma algı düzeyi, benlik saygısı ve yaşam doyumunun çeşitli değişkenler açısından incelenmesi ve benlik saygısı ve yaşam doyumu ile sosyal dışlanma algı düzeyi arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Tanımlayıcı ve kesitsel türde olan bu çalışmada ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonradan kazanılmış 5 yıldır bedensel engelli 76 birey ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin toplanmasında Sosyo-Demografik Bilgi Formu, Sosyal Dışlanma Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Yaşam Doyum Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen bulgular incelendiğinde benlik saygısı ve yaşam doyumu yüksek olduğu değerlendirilmiştir. Sosyal katılımçılık sosyal dışlanmanın en yüksek olduğu boyuttur. Gazi engelli bireylerin sosyal haklara ulaşma uygun ve güvenli çevre boyutu ve benlik saygısı genel sağlık sigortalı engelli bireylerden anlamlı bir farklılık göstermektedir. Ampute engelli bireylerin yaşam doyumu omurilik hasarlı bireylere göre yüksektir. Sosyal dışlanma ölçeğinin sosyal katılımçılık boyutu ile sosyal haklara ulaşma ve maddi yoksunluk boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sosyal katılımda zorluk arttıkça maddi yoksunluk ve sosyal haklara ulaşmada daha çok dışlanmışlık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Toplam gelir ve benlik saygısı ile sosyal dışlanma maddi yoksunluk alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Gelir düzeyi arttıkça maddi yoksunluk boyutunda daha az sosyal dışlanmışlık hissine sahip olunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bedensel engelli, yaşam doyumu, benlik saygısı, sosyal dışlanma

¹ Dr., Sosyal Çalışmacı, SBÜ Gaziler Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim Araştırma Hastanesi, E-posta: fatma.peker1@saglik.gov.tr, ORCID: 0000-0002-3088-0614

² Doç. Dr., Memorial Ankara Hastanesi, E-posta: drozlemkoroglu@gmail.com ORCID:0000-0001-8966-8776

³ Prof. Dr., İstanbul Topkapı Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, E-posta: kamilyazicioglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8536-1651

PEKER, F., KÖROĞLU, Ö., YAZICIOĞLU, K., (2024). Sonradan Kazanılmış Bedensel Engeli Olan Bireylerde Yaşam Doyumu, Benlik Saygısı ve Sosyal Dışlanma Arasındaki İlişki ve Sosyal Katılımın Engellenmesine Yol Açan Faktörlerin Değerlendirilmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(63), 407-431, DOI:10.21560/spcd.vi.1358572

EVALUATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN LIFE SATISFACTION, SELF- ESTEEM AND SOCIAL EXCLUSION IN INDIVIDUALS WITH ACQUIRED PHYSICAL DISABILITIES AND THE FACTORS PREVENTING SOCIAL PARTICIPATION

Abstract

The physical differences of the disabled individual cause economic and environmental obstacles, and it is seen that they may fall into a disadvantaged position by being exposed to exclusionary processes during the socialization process in society. In this study, it was aimed to examine the social exclusion perception level, self-esteem and life satisfaction of physically disabled individuals in terms of various variables and to determine the relationship between self-esteem and life satisfaction and social exclusion perception level. In this descriptive and cross-sectional study, the relational screening method was used. The research was conducted with 76 individuals with acquired physical disabilities for 5 years. Socio-Demographic Information Form, Social Exclusion Scale, Rosenberg Self-Esteem Scale, and Life Satisfaction Scale were used to collect the data. When the findings were examined, it was evaluated that self-esteem and life satisfaction were high. Social participation is the dimension where social exclusion is highest. Disabled veterans' access to social rights, appropriate and safe environment, and self-esteem differ significantly from disabled individuals with general health insurance. Life satisfaction of amputee disabled individuals is higher than that of individuals with spinal cord damage. A significant relationship was found between the social participation dimension of the social exclusion scale and the dimensions of access to social rights and material deprivation. It was concluded that as the difficulty in social participation increases, there is more financial deprivation and exclusion in accessing social rights. A significant relationship was found between total income and self-esteem and the material deprivation sub-dimension of social exclusion. It was concluded that as the income level increases, there is less feeling of social exclusion in terms of material deprivation.

Key Words: *Physical Disability, Life Satisfaction, Self-esteem, Social Exclusion*

GİRİŞ

Engelli birey için fiziksel farklılıklar sorun olmanın yanı sıra sosyal, ekonomik ve çevresel engeller de yaşatmakta ve toplum içerisinde sosyalleşme sürecinde farklı muamelelere ve sosyal dışlanmaya maruz kalıp ötekileştirilebilmektedir (Trani vd 2020). Toplumla bağların zayıflaması ve bütünleşememe, temel haklardan mahrum bırakılma, ekonomik yetersizlik ve eşitsizliğin artması, sosyal ilişkilerin bozulması gibi birçok farklı neden ve olgu sosyal dışlanmanın nedeni olmaktadır (Tartanoğlu, 2010, İslam 2015, Abualghaib vd 2019, Lestari ve Fajar, 2020). Engelli bireylerin yaşayabilecekleri sorunlar ve olumsuzluklar düşünüldüğünde yapılmış çalışmalarda da çok yönlü dışlayıcı süreçlere maruz kaldıkları ve toplumda dezavantajlı konuma düşebildikleri görülmektedir (Kim vd 2016, İslam 2015, Abualghaib vd 2019). Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme ise engellilerin toplumsal yaşama katılma haklarının olduğunu dışlanmalarının önlenmesi için nerede ve nasıl yaşayacaklarına dair seçme şansına sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır (Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme 2009). Ülkemizde ise engellilerin yüzde 77,1'inin sosyal dışlanma yaşadığı belirtilirken bu sonuç bize sosyal dışlanmanın nedenlerinin anlaşılması ve desteklenmesi gerektiğine dikkat çekmektedir (Akyol Güner ve Das Gecim 2023).

Dezavantajlı gruplar arasında önemli bir yer tutan engelliler toplumda eşit şartlarda yaşayamamakta bu durum olumsuz düşünceleri de beraberinde getirmektedir. Engelli bireyin yeteneklerinde yaşamış olduğu sınırlılık-eksiklik toplumla bütünleşmesine engel teşkil etmese de sosyal dışlanma bireysel açıdan stres, kaygı, öz saygının zedelenmesi, sağlık sorunlarının oluşması gibi sonuçlara neden olabilirken yetersizlik nedeniyle özgüvenlerini yitirebildikleri ve sosyal işlevselliklerinin olumsuz yönde etkilendiği söylenebilmektedir (Çakır, 2002, Çelik, 2015). Yapılan çalışmalarda da bedensel engelli bireylerin olumsuz benlik kavramına sahip olduklarına dair bulgular görülmüştür (Burcu 2011, Yatkın 2015, Trani vd 2020). Benlik saygısı yüksek bireyler genellikle aktif ve sosyal ilişkilere daha açık iken düşük olan bireyler kendilerini güçsüz ve baskı altında hissettikleri şeklinde bir ifade edilmektedir (Dalbudak ve Yiğit 2019).

Yaşam tatmini, bir kişinin kendi hayatı hakkında öznel bir değerlendirme sağlarken kişinin genel yaşam memnuniyeti veya yaşam kalitesi hakkında değerlendirmedir (Aydemir ve Arlı 2020). Fiziksel engelli kişilerde hareket kısıtlamaları ve çevresel engeller sonucu yaşanan izolasyon katılımı sınırlarken psikolojik durumlarını etkilemekte ve yaşam kalitelerini de düşürmektedir. Yapılan çalışmalarda fiziksel engelli bireylerin refah düzeyleri düşük ve sosyal dışlanma düzeylerini olumsuz etkilediği değerlendirilmektedir (Kim, Zhu 2020, Akyol Güner ve Das Gecim 2023,) Engelli olmayan örnekleme karşılaştırıldığında ise genel yaşam doyumu düzeyi ile ilgili tutarsız sonuçlar ortaya konmuştur. Omurilik yaralanması (SCI) olan kişilerin yaşamdan ortalama memnuniyet puanları genel popülasyona göre daha düşük olduğu değerlendirilirken (Dijkers, 2005, Burke vd 2018) başka bir çalışmada omurilik yaralanmalı kişilerin yaşam doyumu açısından engelli olmayan deneklerden farklı olmadığı gösterilmiştir (Jørgensen vd 2017). Başka bir çalışmada ise engelli insanların yaşam kaliteleri ve memnuniyetlerinin genel nüfus tarafından bildirilenden çok daha yüksek bir seviyede olduğu değerlendirilmiştir (Fellinghauer vd 2012).

Engelli bireyler üzerine yapılmış çalışmalarda, çoğunlukla yaşam kalitesi, sosyal dışlanma incelenmiş (Islam 2015, Kim vd 2016, Burke vd 2018, Erkoç 2019, Jespersen vd 2019, Mughal ve Chaudhary 2020, Luz vd 2022) ancak engelli bireylerin benlik saygısı, yaşam doyumu ve sosyal dışlanma arasındaki etkileşimi birlikte araştıran bir çalışma bilindiği kadarıyla yapılmamıştır. Bedensel engelli bireylerde sosyal dışlanma ve sosyal katılımın engellenmesine yol açan faktörlerin değerlendirildiği bu çalışmada sosyal dışlanma algı düzeyi, benlik saygısı ve yaşam doyumu çeşitli değişkenler açısından incelenmesi ve benlik saygısı ve yaşam doyumu ile sosyal dışlanma algı düzeyi arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

Bedensel engelli bireylerin sosyal dışlanma, benlik saygısı ve yaşam doyumları çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Bedensel engelli bireylerin sosyal dışlanma, benlik saygısı ve yaşam doyumları engel nedenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Bedensel engelli bireylerin sosyal dışlanma, benlik saygısı ve yaşam doyumları spor yapma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Bedensel engelli bireylerin sosyal dışlanma, benlik saygısı ve yaşam doyumları statüye göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Bedensel engelli bireylerin gelir, sosyal dışlanma benlik saygı, yaşam doyumları arasında ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Tanımlayıcı ve kesitsel türde olan bu çalışmada mevcut durumu ortaya koymak için ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırma Gaziler Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesinde yatarak tedavi gören bedensel engelli bireyleri temel alarak yapılandırılmıştır. Çalışma grubunun oluşturulmasında kolay ulaşılabilirlik ilkesi göz önünde bulundurularak örnekleme yöntemi olarak amaçlı örnekleme yaklaşımlarından kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Araştırmaya dahil edilme kriterleri 2019-2020 yılı içerisinde Gaziler Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesinde yatarak tedavi gören çalışmaya gönüllü katılmayı kabul eden 5 yıldır bedensel engelli olup kendisi veya bir yakını ile sözlü iletişim kurabilen şekilde belirlenmiştir. Verilerin toplanmasından önce hastanenin bilimsel kurulundan gerekli yazılı izinler alınmıştır. Araştırmanın uygulanması için 26.02.2019 tarihinde Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Eğitim Araştırma Hastanesi etik kurulundan onay alınmıştır. Araştırma verileri doğrudan araştırmacı tarafından yüz yüze görüşmeler yoluyla Haziran 2019- Haziran 2020 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırma 76 bedensel engelli birey ile tamamlanmıştır. Anketlerin yanıtlanması ortalama 30-45 dakika sürmüştür.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmada bedensel engelli bireyler hakkında bilgi toplamak amacıyla hazırlanan formda katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, statü, engel nedeni, spor yapma durumuna ilişkin bilgiler ve engelli bireylerin sosyal dışlanma deneyimlerine ilişkin sorular mevcuttur.

Sosyal Dışlanma Ölçeği: Jehoel-Gijsbers ve Vrooman (2007) tarafından geliştirilen, Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Bayram ve diğerleri (2010) tarafından yapılan “Sosyal Dışlanma Ölçeği” kullanılmıştır. Sosyal Dışlanma Ölçeğinde maddi yoksunluk, sosyal haklara ulaşma, sosyal katılımçılık ve kültürel entegrasyon ve normlara uyma olmak üzere dört boyut mevcuttur. Sosyal haklara ulaşma boyutu kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme ve uygun ev ve güvenli çevre olmak üzere 2 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte yer alan her bir madde “hiçbir zaman” ile “her zaman” arasında seçenekler içermektedir. Sosyal dışlanma ölçeğinde her bir boyut için elde edilen yüksek değerler, sosyal dışlanma düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir (Bayram vd 2010). Ölçeğin cronbach alfa katsayısı hesaplanmış ve 0.85 olarak bulunmuştur (Bayram ve ark., 2012). Bu araştırma için Cronbach alfa katsayısı .78 olarak bulunmuştur.

Yaşam Doyum Ölçeği: Diener ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe geçerlilik, güvenilirlik çalışması Bekmezci ve Mert (2018) tarafından yapılan yaşam doyumunu ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 5 maddeden oluşmakta ve toplam puan ise 1-35 arasında değişebilmektedir. Ölçekten alınan puan yükseldikçe yaşam doyumunun yükseldiğine işaret eder. Ölçeğin güvenilirliği için iç tutarlılık cronbach alfa katsayısı hesaplanmış ve 0.87 olarak bulunmuştur. Yaşam Doyumu Ölçeğinin (SWLS) uyarlanmış versiyonunun psikometrik özellikleri farklı Türkiye örneklemelerinde üniversite öğrencileri, infaz koruma memurları ve yaşlı yetişkinler olmak üzere üç ayrı ve bağımsız örnekleme test edilmiş ve ölçeğin güvenilirliği açısından iç tutarlılık ve madde-toplam korelasyon katsayıları her üç örnekleme için de tatmin edici bulunmuştur. Geçerlik çalışmalarında ölçeğin eş zamanlı geçerliliği her üç örnekleme de desteklenmektedir (Durak, ve ark 2010). Bu araştırma için Cronbach alfa katsayısı. 69 olarak bulunmuştur.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği: Morris Rosenberg(1963) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Çuhadaroğlu(986) tarafından yapılmıştır. Ölçek, 4’lü likert tipi 10 maddeden oluşmakta ve ölçekten elde edilen toplam puan 10 ile 40 arasında değişebilmektedir. Ölçek puanlamasında düşük puan, benlik saygısının yüksekliğini; yüksek puan, benlik saygısının düşüklüğünü göstermektedir. Rosenberg Benlik Saygısı ölçeğinin psikometrik

özelliklerinin incelendiği çalışmada test-tekrar test güvenilirliği 0.71, Cronbach Alfa katsayısı 0.84 olarak saptanmıştır(Korkmaz, 2022). Bu araştırma için Cronbach alfa katsayısı .53 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Veriler SPSS programında analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediği ile ilgili çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmış ve normal dağılım için kabul edilen +1 ile -1 arasında değişen değerler arasında yer almamasından dolayı nonparametrik testler uygulanmıştır. Sosyal dışlanma, benlik saygısı ve yaşam doyumunun engel nedeni, spor yapma, çalışma ve statü durumuna göre farklılaşmasını ortaya koymak içine bağımsız örneklemeler için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Engelli bireylerde benlik saygısı yaşam doyumu sosyal dışlanma ve gelir arasındaki ilişkiyi incelemek için spearman korelasyon analizi kullanılmıştır. Anlamlılık değerinin $p < 0.05$ olduğu durumlar istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir. Çalışmada edinilen katılımcı ifadeleri katılımcıların verilerin toplanma sürecinde kullandıkları ifadelerden alıntılanmıştır. Bu ifadeler çalışmayı zenginleştirmeyi amaçlamaktadır.

BULGULAR

Araştırma kapsamında katılımcıların demografik özellikleri ve yaşadıkları dışlanma durumlarına ilişkin dağılımları ve toplanan verilerin betimleyici analizi ile araştırmanın amacına yönelik yapılan ileri analizleri aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Çalışmaya katılanların yaşları 18-72 arasında değişmekte olup, ortalama yaş $38,61 \pm 10,04$ ve çalışmaya katılanların %92,1 i erkeklerden oluşmuştur. Çalışmaya katılanların %72,6 lise ve üniversite mezunu ve %17,1 eğitime devam etmektedir. %55,3'ünün engel nedeni omurilik hasarı %44,7'sinin amputasyondur. Çalışmaya katılanların %65,8'i gazi, %34,2 genel sağlık sigortalıdır. Katılımcıların %52,6'sı lisanslı sporcu ve %21'i engelli kadrosundan, %31,6'sı gazi kadrosundan iş imkânı bulmuştur. %48,7 iş yaşamına katılmakta, %51,3 çalışmamaktadır. Çalışanların %47,4'si işinden memnun ve %40,8'i işinde verimli olduğunu düşünmektedir. %43,4'ü eğitimine uygun meslekte çalıştığını, %25'i mesleğinde ilerleme imkânının olduğunu belirtmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Yaşadıkları Dışlanma Durumları

Değişken		N	%
Fiziksel Engeller Nedeniyle Dışlanma	EVET	49	64,5
	KARARSIZ	22	28,9
	HAYIR	5	6,6
Acıma Duygusu	EVET	44	57,9
	KARARSIZ	11	14,5
	HAYIR	21	27,6
Görünmezlik	EVET	13	17,1
	KARARSIZ	7	9,2
	HAYIR	56	73,7
Toplumsal Tutum ve Davranışların Katılımı Engelleme Durumu	EVET	23	30,2
	KARARSIZ	5	6,6
	HAYIR	48	63,2
Eğitimde Dışlanma	EVET	3	3,9
	HAYIR	73	96,1
İş Yaşamında Dışlanma	EVET	14	18,4
	HAYIR	62	81,6
Kamu Hizmetinde Dışlanma	EVET	12	15,8
	HAYIR	64	84,2
Sağlık Hizmetinde Dışlanma	EVET	14	18,4
	KARARSIZ	1	1,3
	HAYIR	61	80,3
	EVET	19	25
Sosyal Aktivitede Dışlanma	HAYIR	57	75

Tablo 1 incelendiğinde çalışmaya katılan bedensel engelli bireylerin %64,5'i fiziksel engellerin yaşamını engellediğini, %75'i sosyal aktivitelere katılımda dışlanma yaşamadıklarını beyan etmiştir. Katılımcıların % 30,2 toplumsal tutumların kendilerini etkilediğini %57,9'u acıma duygusu ile karşılaştıklarını ve %17,1 ise görünmezlik yaşadığını ifade etmiştir. Katılımcıların 15,8 kamu hizmetinde %18,4 iş yaşamında ve sağlık hizmetinde dışlanma %3,9 eğitimde dışlanma yaşadığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Benlik Saygısı Yaşam Doyum ve Sosyal Dışlanma Ölçeği Maddelerine Verdikleri Yanıtlara İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	N	ORT	SS
Yaşam Doyum	76	23,53	5,45
Benlik Saygısı	76	0,79	0,47
Maddi Yoksunluk	76	13,22	4,35
Sosyal Haklar(Kurumlardan Faydalanabilme)	76	8,81	2,79
Sosyal Haklar (Uygun Ev ve Güvenli Çevre)	76	12,89	2,79
Sosyal Katılımcılık	76	16,51	4,85
Kültürel Entegrasyon, Normlara Uyma	76	11,06	3,44

Tablo 2 incelendiğinde çalışmaya katılan bedensel engelli bireylerin benlik saygısı ($0,79\pm0,47$) ve yaşam doyumlarının ($23,53\pm5,45$) yüksek olduğu belirlenmiştir. Çıkan sonuçlar yorumlanacak olur ise, benlik saygısı ve yaşam doyum yüksek katılımcıların genel itibarı ile hayatlarından memnun olduğu söylenebilir. Sosyal dışlanma boyutuna baktığımızda ise sosyal katılımcılık boyutu sosyal dışlanmanın en yüksek olduğu boyuttur ($16,51\pm4,85$). Kurumlardan ve yardımlardan faydalanma boyutu sosyal dışlanmanın en düşük olduğu boyuttur ($8,81\pm2,79$)

Tablo 3. Değişkenlerin Statüye Göre Karşılaştırılması

Değişkenler	Statü	N	X	U	Z	P
Benlik Saygısı	Gazi	50	34,96	473	-1,967	049
	GSS	26	45,31			
Yaşam Doyum	Gazi	50	36,89	568	-,883	377
	GSS	26	41,60			
Maddi Yoksunluk	Gazi	50	35,79	514	-1,491	136
	GSS	26	43,71			
Sosyal Haklar (Kurumlardan Faydalanma)	Gazi	50	36,78	564	-,950	342
	GSS	26	41,81			
Sosyal Haklar (Uygun Güvenli Çevre)	Gazi	50	34,74	462	-2,068	039
	GSS	26	46,38			

Sosyal Katılımcılık	Gazi	50	37,11	580	-,763	445
	GSS	26	41,17			
Kültürel Entegrasyon	Gazi	50	36,90	570	-,880	379
	GSS	26	41,58			

Tablo 3 incelendiğinde çalışmaya katılan gazi engelli bireylerin benlik saygısı, sosyal dışlanma sosyal haklara ulaşma uygun ve güvenli çevre boyutu puan ortalamaları genel sağlık sigortalı engelli bireylerden istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir (U =473 p= 049 Z=1967),(U=462 p=039 Z=2,068

Tablo 4. Değişkenlerin Engel Nedenine Göre Karşılaştırılması

Değişkenler	Engel Nedeni	N	X	U	Z	P
Benlik Saygısı	Ampute	34	40,69	639	-,790	430
	Omurilik hasarı	42	36,73			
Yaşam Doyum	Ampute	34	45,71	469	-2,565	010
	Omurilik hasarı	42	32,67			
Maddi Yoksunluk	Ampute	34	35,59	615	-1,040	298
	Omurilik hasarı	42	40,86			
Sosyal Haklar (Kurumlardan Faydalanma)	Ampute	34	36,51	630	-,880	379
	Omurilik hasarı	42	40,96			
Sosyal Haklar (Uygun Güvenli Çevre)	Ampute	34	40,96	646	-,708	479
	Omurilik hasarı	42	36,89			
Sosyal Katılımcılık	Ampute	34	36,84	657	-,592	554
	Omurilik hasarı	42	39,85			
Kültürel Entegrasyon	Ampute	34	38,07	699	-,152	879
	Omurilik hasarı	42	38,85			

Tablo 4 incelendiğinde çalışmaya katılan ampute engelli bireylerin yaşam doyumları omurilik hasarlı bireylere göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. $U=469, P=010$ $z=2,565$. Çalışmada spor yapma ve çalışma durumuna göre yapılan analiz sonucunda benlik saygısı, yaşam doyum ve sosyal dışlanma ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo 5. Engelli Bireylerde Benlik Saygısı Yaşam Doyum Sosyal Dışlanma ve Gelir İlişkisi

		Benlik Saygısı	Yaşam Doyum	Maddi Yok-sunluk	Kurum-lardan Fayda-lanma	Güvenli Çevre	Sosyal Katılım-cılık	Kül-türel Enteg-rasyon	Gelir
Benlik Saygısı	P	1	-147	256*	184	165	135	49	-128
	R		124	026	112	154	146	671	269
	N	76	76	76	76	76	76	76	76
Yaşam Doyum	P	147	1	-058	-176	-146	-49	101	-145
	R	124		621	128	208	676	387	210
	N	76	76	76	76	76	76	76	76
Maddi Yoksunluk	P	256*	-058	1	388**	509**	335**	5	-239
	R	026	621		001	000	003	965	38
	N	76	76	76	76	76	76	76	76
Sosyal Hak-lara Ulaşma Kurumlardan Faydalanma	P	184	176	388**	1	395**	316**	124	-115
	R	112	128	001		000	5	285	321
	N	76	76	76	76	76	76	76	76
Sosyal Hak-lara Ulaşma Güvenli Çevre	P	165	-146	509**	395**	1	247**	-21	-005
	R	154	208	000	000		131	860	968
	N	76	76	76	76	76	76	76	76
Sosyal Katı-lımcılık	P	135	-49	335**	316**	247**	1	21	-174
	R	146	676	003	005	31		860	133
	N	76	76	76	76	76	76	76	76
Kültürel En-tegrasyon	P	049	101	005	124	-21	21	1	-046
	R	671	387	965	285	860	860		693
	N	76	76	76	76	76	76	76	76

	P	-128	-145	-239*	-115	-005	-174	-046	1
Gelir	R	269	210	38	321	968	133	693	
	N	76	76	76	76	76		76	76

Tablo 5 incelendiğinde yapılan korelasyon analizine göre; maddi yoksunluk ile sosyal haklara ulaşma (kurumlardan faydalanma ve uygun güvenli çevre) arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur($p<0.05$). Sosyal katılımcılık boyutu ile sosyal haklara ulaşma (kurumlardan faydalanma ve uygun güvenli çevre) ve maddi yoksunluk boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur($p<0.05$). Toplam gelir ile sosyal dışlanma maddi yoksunluk alt boyutu arasında ve sosyal dışlanma maddi yoksunluk boyutu ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur($p<0.05$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bedensel engelli bireylerde sosyal dışlanma ve sosyal katılımın engellenmesine yol açan faktörlerin değerlendirildiği bu çalışma sosyal dışlanma algı düzeyi, benlik saygısı ve yaşam doyumunun çeşitli değişkenler açısından incelenmesi ve benlik saygısı ve yaşam doyumu ile sosyal dışlanma algı düzeyi arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Engelli birey fiziksel fonksiyonda eksiklik ya da kayıp nedeniyle toplumsal yapı içerisinde birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır (Bucuka, 2019). Bedensel engelli birey için erişebilirlik, bağımsız yaşama ve toplumsal yaşamın tüm alanlarına tam olarak katılabilmenin bir koşuludur. Bahse konu erişebilirlik engelleri standart halde tasarlanan fiziki çevre ve ulaşım sisteminden kaynaklanmaktadır. Çalışmada fiziksel engellerin katılımcıların yaşamını %64,5 oranında etkilediği değerlendirilirken erişimde yaşadığı güçlüklerin engelli bireylere önemli zorluklar yaşattığı belirlenmiştir. Benzer çalışmalarda toplu taşımaya erişim, park etme, araçtan inmedeki zorluklar mesleki ve sosyal alanlara katılımın önündeki fiziksel engeller olarak toplumsal katılıma engel olduğu değerlendirilmektedir (Köten ve Erdoğan 2014, Kashif vd 2019, Kaldık 2022, Kamberidou vd 2019, Bezyak vd. 2020, Luz, vd 2022). BM Engelli Hakları Sözleşmesine ve ek ihtiyari protokole imza atmış ve erişebilirlik konusunda hedef koymuş bir ülke olmamıza rağmen fiziksel ve mimari engellerin bu kadar yüksek oranda çıkması ülkemizin erişebilirlik

politikalarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Engelli bireylerin toplumla bütünleşebilmesi yasalar ile çerçevelenmesi ve uygulanmasının yanında engellilere yönelik gerekli kaynakların ve hizmet sunumlarına da bağlıdır. Engelli bireylerin belirli bir yaşam kalitesine kavuşması çevre ve ulaşım sistemlerinin standartlar doğrultusunda erişilebilir biçimde tasarlanması ve uygulanmasıyla mümkün olacaktır.

Engelli bireyler sosyalleşme ve toplumsal yaşama katılım hususunda ötekileştirme, küçümseme, ayrımcılık gibi tutum ve davranışlar ile karşılaşmaktadır. Tarih boyunca yük ya da aciz olarak etiketlenerek toplum tarafından dışlama, acıma ve horlama eksenli hareket edildiği çalışmalarda da ortaya konmuştur (Akkır 2019, Bucuka 2019, Kamberidou vd 2019). Engelli birey için olumsuz ve dışlayıcı tutumlar toplumla bütünleşmelerinde görünmez engellerdir. Yapılan çalışmada da katılımcıların acıma ve görmezden gelme şeklinde dışlayıcı tutumlar ile karşılaştıkları ifade edilmiştir. Her ne kadar katılımcıların %63,2'si toplumsal tutumlardan etkilenmediğini belirtse de %57 'si kendilerine acıma duygusu ile yaklaşıldığını dile getirmiştir. Engelli bireylere karşı geliştirilen acıma veya aşırı koruyucu davranma şekilleri özsayıgı düzeylerini etkilerken, engelli bireylerde benlik saygısının düşük olmasına, kaygı ve utanma duygusu yaşamalarına ve bağımlılığa yol açtığı bilinmektedir (Kumtepe 2001, Yatkın 2015). İlk etapta masum görülen acıma duygusu, engelli bireyde eksik görülme duygusu ile örtüşmektedir. Hak temelli engelli politikalarının yaygınlaştırılması ve içselleştirilmesi için acıma gibi sağlamcı dünya görüşlerinden uzaklaşmak gerektiğini düşünmekteyiz.

Toplumsal ve kültürel çerçevede inşa edilen olumsuz tutum ve davranışlar, engelli birey için gündelik yaşamda ve toplumsal katılımı birtakım sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır. Yapılan bir çalışmada da engelli bireyin tanımlanma şekli “toplumun dışına itilmiş ve dışlanmışlardır” başlığı birinci sırada yer alırken, ikinci sırada “acınacak haldedirler, devamlı ilgi ve yardıma ihtiyaç duymaktadırlar” cevabının verildiği görülmektedir. Aynı çalışmada engelli bireylerin “acınan”, ardından, “dışlanan” şeklinde algılandıkları görülmektedir. Araştırma sonuçlarından çıkan, engelli bireyin toplum içindeki algısına dair çıkan sonuçlar literatür ile örtüşmektedir (Burcu, 2011). Engelli bireyin karşılaştığı tutumların temelinde farklı olanı

benimsememenin yattığı söylenebilir. Engelliler ile gerçekleştirilen bir araştırmada da engelli bireylerin günlük yaşamın dışında kaldığı ve gündelik hayatta çoğunlukla görünmez oldukları değerlendirilmiştir(Köten Erdoğan 2014). Bu noktada engellilere yönelik olumsuz algı ve tutumları azaltmada engellilerin gündelik yaşamdaki görünürlüğüne artırılması gerekliliği söylenebilir.

Engelli birey için toplumun olumlu ya da olumsuz tutumları toplumsal bütünleşmeyi şekillendirmektedir. Bu sebeple olumsuz tutumların değiştirilmesi toplumsal bütünleşme sürecinde yaşanan sorunların çözümü için gerekli görülmektedir. Engelli bireyin iyi oluşu ve refahı rehabilitasyon ile desteklenmelidir. Bu ise toplum temelli rehabilitasyon programı ile sunulabilir. Toplum temelli rehabilitasyon uygulamalarında birey bazında mikro, aile ve gruplar bazında mezzo, toplum bazında makro düzeyde bireylerin bilinçlendirilme çalışmaları ve engelli bireyleri sosyal bütünleşmeye olanak verecek sosyal ağlara entegre etme, birey ve ailelere toplumsal yaşama katılım ve bütünleşme için yeterli desteğin sağlanması önerilmektedir.

Engelliliğin getirdiği sınırlılık, sosyal ilişkilerde ve toplumsal hayata katılma konusunda güçlükler yaşatmaktadır. Sosyalleşmenin bireylerin zorlukların üstesinden gelme ve hayatlarını başarıyla sürdürmelerinde önemli bir rolü bulunmaktadır. Sosyal, kültürel ve sportif aktivitelere katılım ise bireylerin sosyalleşmelerini sağlayarak yaşam doyumlarını yükseltmekte ve öznel iyi oluşlarını olumlu etkilemektedir (Yazıcıoğlu vd 2012, Kaldık 2022, Aitchison, vd 2022). Çalışmada katılımcıların toplumsal yaşama katılımı ve sosyal aktiviteler bağlamında dezavantajlı konumlarıyla ilgili görüşleri incelendiğinde, büyük çoğunluğu sosyal aktivitelere katılımı güçlük yaşanmadığı ifade edilirken kimi zaman fiziksel durumları nedeniyle katılım gösterememek kimi zamanda davet edilmemekten dolayı güçlükler yaşadıkları dile getirilmiştir. Literatürle uyumlu olarak engelli bireylerin yaşadıkları güçlükler sosyal alanlara katılımı engelleyerek sosyalleşme imkânlarını kısıtlamaktadır. Bu nedenle engelli bireylerin sosyalleşmeleri ve engelli olmayan bireylerle birlikte eşit haklara sahip olmaları için sosyal politikaların artırılması gerekmektedir.

Sosyal dışlanmanın bir başka boyutu da kamusal hizmetlerden dışlanmadır. Eğitim alanında yaşanan güçlükler ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde engelliler adına çeşitli sorunların olduğu görülmekle birlikte bu çalışmada sınırlı sayıda ifade edilmiştir. Sağlık hizmeti sunumundaki gelişmelere paralel pek fazla güçlük ifade edilmemiş olsa da katılımcıların sosyal engellenmelerle karşı karşıya kaldıkları değerlendirilmiştir. Çalışmada katılımcıların sağlık hizmeti alabilmek için sıra bekleme, yaşamı kolaylaştıracak ya da destekleyecek malzemelerinin temininde güçlük, kurum tarafından sınırlı ödeme yapılarak sosyal adaletin bozulduğu ifade edilmiştir. Ulaş ve Uçku (2012)'nin çalışmasında da benzer şekilde engelliler için sağlık hizmetlerinin ulaşılabilir olmadığı ifade edilmektedir.

Ülkemizde her ne kadar sağlık alanında engelli bireylere yönelik hizmetlere ulaşımı açısından birçok düzenleme sağlanmış olsa da engellilerin hastane içinde hareket etmekte zorluk yaşadıkları, hastane işlemlerini izlemede refakatçi desteğine ihtiyaç duydukları, sağlık çalışanları ile iletişim kurmakta zorlandıkları değerlendirilmiştir (Apaydın ve Barış, 2021, Özata ve Karip, 2017, Oral vd. 2016, Kördeve 2017). Engelli bireyin engelli olmayan insanlara kıyasla daha yüksek oranda karşılanmamış sağlık ihtiyaçları bildirme olasılıkları daha yüksek olduğu değerlendirilirken sağlık hizmetlerine erişimde genellikle daha karmaşık ve yüksek harcamalara maruz kalma bireyi zorladığı değerlendirilmektedir (Abualghaib vd. 2019). Ülkemizde tekerlekli sandalye, ortez, protez ve diğer iyileştirici cihazlar, hayati öneme haiz cihaz kapsamında değerlendirilmemekte bu nedenle bedellerinin bir kısmı SGK tarafından karşılanmaktadır. Oysa omurilik yaralı bir engelli için tekerlekli sandalye, tüm sosyal ortamlara erişimini sağladığı bir cihaz olup neredeyse yürüme fonksiyonu ile aynı öneme haizdir.

Araştırmaya katılan engelli bireylere uygulanan benlik saygısı ölçek ortalaması (0,79±0,47) yüksek tespit edilirken Trani vd (2020) çalışmalarında engellilik ile düşük benlik saygısı arasında güçlü ve doğrudan ilişkiler bulmuştur. Çalışmada yaşam doyum ölçeğinden (YDÖ) elde edilen sonuçlara göre ölçek skor ortalamasının 23.53±5.45 puan olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bir çalışmada bedensel engelli bireyin yaşam doyum düzeyleri (YDÖ) incelenmiş ve çalışmada YDÖ puan ortalaması 20,43 olarak tespit edilmiştir

(Özen vd.2016). Yapılan araştırmalarda birçok etkenin yaşam doyumunu etkilediği ifade edilmektedir. Yaşanılan kültür, sosyal çevre, benlik saygısı, problem çözme becerisi, fiziksel aktivite düzeyi, maddi olanaklar, fiziksel ve psikolojik sağlık, evlilik gibi birçok etken yaşam doyumuna etki eden faktörler içinde yer almaktadır (Tasiemski vd 2005). Araştırmamızda katılımcıların büyük çoğunluğunu gazi ve lisanslı sporcuların oluşturması ve bu gruplara sağlanan sosyal çevre ve sosyal olanakların yaşam doyumlarına ilişkin sonuçlar da bir farklılık olmamasının nedeni olabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte çalışmanın yürütüldüğü Gaziler Fizik Tedavi Rehabilitasyon Hastanesi fiziksel, sosyal, psikolojik, mesleki ve eğitsel rehabilitasyonun bir arada verildiği kapsayıcı rehabilitasyon uygulamasını kurulduğu 2000 yılından bu yana yürüten son derece özel bir rehabilitasyon merkezidir. Hekim, fizyoterapist, hemşirenin yanı sıra sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog, ergoterapist, rekreasyonel terapist, ortotist, prostotistin bulunduğu geniş bir rehabilitasyon ekibi bulundurmaktadır. Engelli ve ailesinin rehabilitasyon ekibinin içinde olduğu interdisipliner, hasta merkezli rehabilitasyon yaklaşımı benimsenmektedir.

Sosyal dışlanma puan ortalamalarına baktığımızda ise sosyal katılımcılık boyutu sosyal dışlanmanın en yüksek olduğu boyuttur (16,51±4,85). Sosyal etkileşimin önündeki ana engel olan hareket güçlükleri nedeniyle yakın ilişkiler ve sosyal katılım fırsatlarının sağlanmasında güçlük yaşadıkları şeklinde değerlendirilebilir. Literatürde yer alan benzer araştırmaların sonuçları bu sonucu desteklemektedir (Jespersen vd 2019, Sundar vd 2016 Bucuka 2019, Balcı 2019, Sarigül 2016).

Engel nedeni değişkenine göre ampute engelli bireylerin yaşam doyumları omurilik hasarlı bireylere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Literatürde de omurilik yaralanması (SCI) olan kişiler ile yapılan çalışmalar genel popülasyona göre daha düşük olduğu (Burke vd 2018, Dijkers, 2005) ifade edilirken ampute engelli bireylerde protez kullanımının fonksiyonel yeteneği iyileştirerek, hareketliliği ve güvenliği artırarak yaşam kalitesini pozitif etkilediği değerlendirilmiştir (Gailey vd 2010, Wurdeman, vd. 2018, Mughal ve Chaudhary, 2020). Benlik saygısı ve sosyal dışlanma puanları arasında omurilik hasarı ve ampute grup arasında istatistiksel olarak anlamlı

bir farklılık bulunmamıştır. Engelli bireylerin yaşadıkları sorunlar genel olarak benzerlik göstermekle birlikte, yeti yetimlerinin farklılığına bağlı olarak yaşanan bazı sorunlar özgül olabilmektedir. Sarıgül (2016) çalışmasında engel arttıkça sosyal dışlanmanın arttığını tespit etmiştir. Çelik(2019) farklı engel grupları ile yürüttüğü çalışmada ise engel durumuna göre süregelen hastalık ile ortopedik engelli engel grupları arasında ortopedik ile işitme engel grupları arasında dışlanma açısından anlamlı bir farklılık tesbit etmiştir. Benlik saygısı faktöründe ise engel durumuna göre farklılık bulunmamaktadır. Benlik saygısının engel türüne göre farklılaşmadığı sonucu çalışmalarla da benzer paralellik göstermektedir (Aslan ve Uyan 2017, Yatkın, 2015, Çelik 2015)

Toplumsal ilişkilerde önemli bir alanını oluşturan çalışma yaşamı sosyalleşmede etkili olması nedeniyle engelli birey için önemli görülmekte öte taraftan engele uygun olmayan düzenlemeler, olumsuz tutumlar, fiziksel çevre koşullarında yetersizlikler iş yaşamında engelli bireyin karşısına çıkmaktadır. Dünya Çalışma Örgütü (ILO,23 Ocak 2020) verilerine göre engellilerin %80'i çalışma çağında olmasına rağmen, çalışmadan uzak veya kendi yetenekleriyle ilişkili işlerden uzak kalmaya maruz bırakılmaktadır(Nerse, 2020). Çalışmamızda ise katılımcıları yarısının çalışma yaşamında yer bulurken iş yaşamında engeli nedeniyle dikkate alınmama, eksik görülme ve yetersizlik söylemleri ile karşılaştığı ifade edilmiştir. Çalışan engelli bireyler ile çalışmayan engelli bireyler arasında benlik saygısı, yaşam doyum ve sosyal dışlanma ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Her ne kadar çalışmada farklılık çıkmasa da istihdam bireylere maddi faydaları yanında sosyal ağların artması gibi önemli psikolojik ve sosyal faydalar da sağlayarak engelli bireyin toplumla bütünleşmesi ve kişisel gelişimi için benlik saygısı açısından önemli bir faktördür. Benzer şekilde yapılan çalışmalarda çalışmanın bulgularını desteklemektedir (Bergman vd. 2015, Lastuka ve Cottingham 2015, Aslan vd. 2017, Eroğlu vd.,2019) Bu bağlamda engellinin işgücü piyasasında yer almasını sadece kazanç elde etme olarak değerlendirmemek gerekmekte aynı zamanda engelli bireyin kişisel gelişimi, benlik saygısı ve toplumla bütünleşmesi açısından önemli bir faktör olarak değerlendirilmelidir.

Spor yapma durumuna göre yapılan analiz sonucunda benlik saygısı, yaşam doyum ve sosyal dışlanma durumlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmazken literatüre baktığımızda uyarlanabilir spor engelli bireyler için istihdamda artışa neden olmakta aynı zamanda fiziksel gelişme, benlik saygısı ve sosyalleşme fırsatı da sağlamaktadır. Çalışmada spor yapan bedensel engellilerin benlik saygısı düzeyi sedanter katılımcılarla karşılaştırıldığında daha yüksektir. Yapılan çalışmalarda da (Yazıcıoğlu vd 2012, Lastuka ve Cottingham 2016, Laferrier vd 2015, Tasiemski vd 2005, Aslan vd. 2017, Comella vd 2019) spor aktivitesine katılımın bedensel engelli erişkinlerde yaşam doyumunu ve benlik saygısını geliştirdiği tespit edilmiştir.

Çalışma ve spor yapma durumunda engelli katılımcıların benlik saygısı, yaşam doyum ve sosyal dışlanma ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında her ne kadar çalışmada farklılık çıkmasa da psikolojik ve sosyal faydalar da sağlayarak engelli bireyin kişisel gelişimi, benlik saygısı ve toplumla bütünleşmesi açısından önemli bir faktör olarak değerlendirilmiştir. Engelli bireyler için istihdam ve sporun yaygınlaştırılmasının sosyal dışlanmanın önüne geçerek benlik algıları ve yaşamdan memnuniyetin yükselmesini sağlayacaktır.

Statü değişkeni değerlendirildiğinde gazi katılımcıların benlik saygısı ve sosyal dışlanmanın sosyal haklara ulaşma ile uygun güvenli çevre boyutu puan ortalamaları genel sağlık sigortalı engelli bireylerden anlamlı bir farklılık göstermektedir. Buna göre gazi katılımcıların sosyal haklara ulaşma uygun güvenli çevre boyutu genel sağlık sigortalılara nazaran dışlanmışlık hissinin daha az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Engelli bireyin sosyal pozisyonu ve saygınlık düzeyi, sosyal şartları ve sosyal çevresiyle geliştirdiği ilişkiler bağlamında ortaya çıkmakta ve toplumla bütünleşmesinde belirleyici olarak gözükmektedir. Bu bağlamda ülkemizde gazi ve aynı zamanda engelli olan bireylerin toplumda çeşitli sosyal kurumlarla olan ilişkilerinde gaziliğin kazandırmış olduğu sosyal statü ve sağladığı sosyal olanaklar toplumla bütünleşmesinde belirleyici olarak değerlendirilebilmektedir. Çalışma da genel sağlık sigortalı (GSS) engelli bireylerin benlik saygısı Gazi katılımcılardan yüksek olarak değerlendirilmiştir. Benlik saygısı yeterlilik algısından güçlü şekilde etkilenmektedir. Askerlik görevini yerine getiren kişiler fiziksel

yeterlilik ve zor stresli durumlarla baş etme yeteneklerine önem vermektedir (Laferier vd. 2015). Engelli bireyin “Gazi” olması nedeniyle sosyal statüde değişim yaşanmakta buna bağlı olarak benlik saygısının diğer gruba göre farklılık göstermesinin ardında yeterlilik algılarının etkili olabileceği düşünülmektedir.

Engelli bireylerde benlik saygısı yaşam doyumu ve sosyal dışlanma kavramları incelenmiş ve istatistiksel analizler ile aralarındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yaşam tatmini ile sosyal dışlanma arasında ilişki bulunmamıştır. Literatür incelendiğinde sosyal dışlanmanın, yaşam tatminindeki değişkenliği açıklamada bir etkiye sahip olduğu ortaya konulmuştur (Shields vd. 2009, Kalaycı vd. 2019). Yapılan başka bir çalışmada sosyal dışlanma ile yaşam doyumu, benlik saygısı arasında negatif ve anlamlı ilişki olduğu ve benlik saygısının sosyal dışlanma ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiye aracılık ettiği değerlendirilmiştir (Arslan 2019).

Korelasyon analizi sonucunda benlik saygısı ile sosyal dışlanma maddi yoksunluk alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İlgili literatür incelendiğinde bedensel engellilerde sosyal dışlanma ve benlik saygısı düzeyleri arasında pozitif yönlü oldukça zayıf bir ilişki bulunmuştur (Çelik 2019) Toplam gelir ile sosyal dışlanma maddi yoksunluk alt boyutu arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Çalışmada gelir düzeyi arttıkça maddi yoksunluk boyutlarında daha az sosyal dışlanmışlık hissine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gelir düzeyi düşük engellilerin daha fazla sosyal dışlanma yaşadıkları benzer çalışmalarda da ifade edilmektedir (Bayram vd. 2010, Karataşoğlu 2016, Balcı 2019, Sarıgül 2016).

Sosyal dışlanma ölçeğinin sosyal katılımcılık boyutu ile sosyal haklara ulaşma (kurumlardan faydalanma ve uygun güvenli çevre) ve maddi yoksunluk boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sosyal katılımında zorluk arttıkça maddi yoksunluk ve sosyal haklara ulaşmada daha çok dışlanmışlık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal dışlanmanın sosyal haklar güvenli çevre boyutu ile sosyal katılımcılık ve maddi yoksunluk boyutu arasında, sosyal haklar kurumlardan faydalanma boyutu ile maddi yoksunluk boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sosyal dışlanmanın

maddi yoksunluk boyutunun sosyal haklara ulaşma sosyal katılımcılık alanında olumsuz etkiye sahip olduğu değerlendirilmiştir. Bayram vd. (2012) çalışmalarında sosyal dışlanmanın maddi yoksunluk boyutunun, çevre ve sosyal ilişkiler alanlarında doğrudan ve olumsuz bir etkiye sahip olduğunu değerlendirmişlerdir. Bu durumda, kişilerin maddi yoksunluk arttıkça sosyal haklara ulaşma ve katılımcılığı başaramayacaklarını söylemek mümkündür. Sonuç olarak yaşamın her alanında engelli bireylerin yaşadığı sorunları düzetmek ve diğer tüm bireyler gibi eşit katılım fırsatları sağlanması elzemdir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın örneklemini 76 bedensel engelli bireyin oluşturması önemli bir kısıtlılıktır. Daha büyük bir örneklem daha genellenebilir sonuçlar verebilir. Çalışmaya ait diğer bir kısıtlılık ise araştırmamız planlanırken kontrol grubunun oluşturulmaması ve dahil edilen bireylerin farklı nedenlerle engelliliğin oluşmuş olması çalışmanın limitasyonları olarak düşünülmektedir. Yapılacak benzer araştırmalarda kontrol grubu dahil edilerek analiz yapılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abualghaib, O., Groce, N., Simeu, N., Carew, M. T., et Mont, D. (2019). Making visible the invisible: why disability-disaggregated data is vital to “leave no-one behind”. *Sustainability*, 11(11), 3091.
- Aitchison, B., Rushton, A. B., Martin, P., Barr, M., Soundy, A., et Heneghan, N. R. (2022). The experiences and perceived health benefits of individuals with a disability participating in sport: A systematic review and narrative synthesis. *Disability and Health Journal*, 15(1), 101164.
- Akkır, R. (2019). Görme yetersizliği olan bireylerin sorunları, beklentileri ve din anlayışları: İstanbul örneği. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 403-425.
- Akyol Güner, T., ve Das Gecim, G. Y. (2023). Effects of social exclusion on psychological-well-being and suicidal possibilities among people with physical disabilities. *OMEGA-Journal of Death and Dying*, 87(3), 962-976.)
- Apaydın, R. ve Barış, İ. (2021). Toplumda engelli bireylere yönelik tutumun sağlık çalışanları bağlamında değerlendirilmesi. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 21 (1), 22-39.
- Aslan, Ş., Baş Aslan, U., Uyan, A. (2017). Spor yapma durumlarına göre bedensel engelli bireylerin benlik saygısının karşılaştırılması. *Journal of Human Sciences*. 14(4): 4032-4040.
- Arslan, G. (2019). Mediating role of the self-esteem and resilience in the association between social exclusion and life satisfaction among adolescents. *Personality and Individual Differences*, 151, 109514.
- Aydemir, M., ve Arlı, N. B. (2020). Yaşam kalitesini açıklamada sosyal dışlanma ve yaşam tatmininin rolü. *International Journal of Social Inquiry*, 13(2), 447-463.
- Balcı S.(2019). Engellilerin Sosyal Dışlanma Algılarının Bazı Sosyodemografik Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (14), 59-79.
- Bayram N, Sam N, Aytaç S, Aytaç M (2010). Yaşam tatmini ve sosyal dışlanma. “İŞ, GÜÇ” *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 12 (4): 79-92.
- Bayram, N., Bilgel, F., ve Bilgel, N. G. (2012). Social exclusion and quality of life: An empirical study from Turkey. *Social Indicators Research*, 105(1), 109-120.
- Bekmezci, M. ve Mert, İ.S. (2018). Yaşam tatmini ölçeğinin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 166-177.
- Bergman T A, Katz P T, Stein M A,(2015)Psychosocial adjustment of israeli veterans with disabilities: Does employment status matter? *Work* 50 59-71 DOI:10.3233/wor-141925
- Bezyak, J. L., Sabella, S., Hammel, J., McDonald, K., Jones, R. A., et Barton, D. (2020). Community participation and public transportation barriers experienced by people with disabilities. *Disability and Rehabilitation*, 42(23), 3275-3283.

- Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (2009). Resmi gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm> .
- Bucuka, Y. (2019). Engelliler, din ve sosyal dışlanma. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 899-929.
- Burcu, E. (2011). Türkiye'deki engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamalar: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1).
- Burke, D., Lennon, O., et Fullen, B. M. (2018). Quality of life after spinal cord injury: The impact of pain. *European Journal of Pain*, 22(9), 1662-1672.
- Comella, A., Hassett, L., Hunter, K., Cole, J., et Sherrington, C. (2019). Sporting opportunities for people with physical disabilities: mixed methods study of web-based searches and sport provider interviews. *Health Promotion Journal of Australia*, 30(2), 180-188.
- Çelik, F (2019) Bedensel engellilerde sosyal dışlanma ve benlik saygısı ilişkisi: Adıyaman ili örneği. Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4(3). (83-104).
- Dalbudak, İ., ve Yiğit, Ş. (2019). Spor Yapan ve Yapmayan İtme Engelli Bireylerin Benlik Düzeylerinin İncelenmesi. *Turkish Studies-Social Sciences*.
- Dijkers, M. P. J. M. (2005). Quality of life of individuals with spinal cord injury: a review of conceptualization, measurement, and research findings. *Journal of rehabilitation research and development*, 42(3), 87.
- Durak, M., Şenol-Durak, E. ve Gencoz, T. (2010). Türk üniversite öğrencileri, infaz koruma memurları ve yaşlı yetişkinler arasında yaşam memnuniyeti ölçeğinin psikometrik özellikleri. *Sosyal göstergeler araştırması*, 99, 413-429.
- Erkoç, B., ve Güngör, F.(2019) Yalova halkının sosyal dışlanma ile iyilik halleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.*Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(18), 142-150.
- Eroglu, M. Z., Sertcelik, S., Gunduz, A. ve Demirkol, M. E. (2019) [Self-esteem and quality of life in bariatric surgery candidates]. *Anatolian Journal of Psychiatry*. 20(1): 20-28.
- Fellinghauer,B.,Reinhardt, J.D.,Stucki,G.,et Bickenbach,J.(2012).Explaining the disability paradox: a cross-sectional analysis of the Swiss general population. *BMC Public Health*, 12(1),1-9.
- Gailey, R., McFarland, L. V.,Cooper, R. A., Czerniecki, J., Gambel, J. M., Hubbard, S., ... et Reiber, G. E. (2010). Unilateral lower-limb loss: Prosthetic device use and functional outcomes in servicemembers from Vietnam war and OIF/OEF conflicts. *J Rehabil Res Dev*, 47(4), 317-32.
- İslam, M. R. (2015). Rights of the people with disabilities and social exclusion in Malaysia. *International Journal of Social Science and Humanity*, 5(3), 299.

- Jespersen, L. N., Michelsen, S. I., Tjørnhøj-Thomsen, T., Svensson, M. K., Holstein, B. E., et Due, P. (2019). Living with a disability: a qualitative study of associations between social relations, social participation and quality of life. *Disability and rehabilitation*, 41(11), 1275-1286.
- Jørgensen, S., Iwarsson, S., et Lexell, J. (2017). Secondary health conditions, activity limitations, and life satisfaction in older adults with long-term spinal cord injury. *PM and R*, 9(4), 356-366.
- Kaldık, B. (2022). Görme ve ortopedik engelli bireylerin deneyimledikleri sorunlar çerçevesinde kamu kurumlarından ve toplumsal yapıdan temel beklentileri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(43), 975- 1031.
- Kalaycı, E., Serpen, A. S., ve Parlak, E. (2019). Sakarya Kadın Eğitim ve Kültür Merkezinden Hizmet Alan Kadınlarda Sosyal Dışlanma ve Yaşam Tatmininin İncelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 14(20), 1312-1335.
- Kamberidou, I., Bonias, A., et Patsantaras, N. (2019). Sport as A Means of Inclusion and Integration for “Those of us with Disabilities”. *European Journal of Physical Education and Sport Science*, 5(12), 99-128.
- Karataşoğlu, S., ve İslamoğlu, E. (2016). Gelir seviyesi ile sosyal dışlanma ilişkisi üzerine bir araştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 7(1), 12-41.
- Kashif, M., Jones, S., Haider Darain, H. I., Raqib, A., et Butt, A. A. (2019). Factors influencing the community integration of patients following traumatic spinal cord injury: a systematic review. *JPMA*, 69(1336).
- Kim, K. M., Kim, D. K., et Shin, Y. R. (2016). Social exclusion of people with disabilities in Korea. *Social Indicators Research*, 129(2), 761-773.
- Kim, H. C., et Zhu, Z. Y. (2020). Improving social inclusion for people with physical disabilities: The roles of mobile social networking applications (MSNA) by disability support organizations in China. *International Journal of Environmental Research Public Health*, 17(7),2333.
- Korkmaz M.(2022) Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri 21. Ulusal Psikoloji Kongresi sözlü sunum
- Kördeve, M. K. (2017). Engelli bireylerin sağlık hizmeti alımında karşılaştıkları problemler. *Uluslararası Sağlık Yönetimi Ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(2), 14-24.
- Köten, E., ve Erdoğan, B. (2014). Engelli gençler, sosyal dışlanma ve internet. İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları/İstanbul Gelişim University Press.
- Kumtepe, H. (2001). Ankara İlinde Yaşayanların Engellilere Yönelik Tutumları, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Laferrier, J.Z., Teodorski,E., et Cooper, R.A. (2015). Investigation of the impact of sports, exercise, and recreation participation on psychosocial outcomes in a population of

- veterans with disabilities: a cross-sectional study. *Am J Phys Med Rehabil.* 94:1026-1034.
- Lastuka, A., et Cottingham, M. (2016). The effect of adaptive sports on employment among people with disabilities. *Disability and rehabilitation*, 38(8), 742-748.
- Lestari, R., et Fajar, M. (2020). Gratitude, Self-Esteem and Optimism in People with Physical Disabilities. *Prizren Social Science Journal*, 4(2), 14-21.
- Luz, G., Barboza, M. H., Portugal, L., Giannotti, M., et van Wee, B. (2022). Does better accessibility help to reduce social exclusion? Evidence from the City of São Paulo, Brazil. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 166, 186-217.
- Mughal, A., et Chaudhary, A. (2020). Level Of Mobility and its Association with Quality of Life in Lower Limb Amputees: soi: 21-2017/re-trjvol04iss02p167. *The Rehabilitation Journal*, 4(02), 167-171.
- Nerse, S. (2020). Kırsal Alandaki Engellilerin Sorunları ve Etkileşim Farklılıkları. *Şarkiyat*, 12(3), 603-618..
- Oral A, Aydın R, Ketenci A, Akyüz G, Sindel D ve Yalınman A (2016). “Dünya Engellilik Raporu: Türkiye’de Engellilik İle İlgili Konuların Analizi ve Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Tıp Uzmanlığının Katkıları”. *Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi*, 1(62): 83-97.
- Özata, M. ve Karip, S. (2017). Engelli bireylerin sağlık hizmetleri kullanımında yaşadıkları sorunlar: Konya örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 20(4), 409-427.
- Özen G, Doğan H, Konar N. (2016). Tekerlekli sandalye basketbolcularının esenlik algısı ve yaşam doyumu düzeyinin incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, (1), 15-29.
- Sarıgül, A. (2016). Bedensel engellilerde sosyal dışlanma Ağrı ili örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Shields, M. A., Wheatley Price, S., et Wooden, M. (2009). Life satisfaction and the economic and social characteristics of neighbourhoods. *Journal of Population Economics*, 22(2), 421-443.
- Sundar, V., Brucker, D. L., Pollack, M. A., et Chang, H. (2016). Community and social participation among adults with mobility impairments: A mixed methods study. *Disability and health journal*, 9(4), 682-691.
- Tartanoğlu, Ş (2010), “Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası», *Sosyoloji Konferansları Dergisi (Istanbul Journal of Sociological Studies)*, 42, ss. 1-13.
- Tasiemski, T., Kennedy, P., Gardner, B. P., et Taylor, N. (2005). The association of sports and physical recreation with life satisfaction in a community sample of people with spinal cord injuries. *NeuroRehabilitation*, 20(4), 253-265.

- Trani, J. F., Moodley, J., Anand, P., Graham, L., et Maw, M. T. T. (2020). Stigma of persons with disabilities in South Africa: Uncovering pathways from discrimination to depression and low self-esteem. *Social Science and Medicine*, 265, 113449.
- Ulaş, S. C., Uçku, R. (2012). Türkiye’de özürlülük ve özürlülere sunulan hizmetler. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 11(4).
- Wurdeman, S. R., Stevens, P. M., et Campbell, J. H. (2018). Mobility Analysis of Amputees (MAAT I): Quality of life and satisfaction are strongly related to mobility for patients with a lower limb prosthesis. *Prosthetics and orthotics international*, 42(5), 498-503.
- Yazicioglu, K., Yavuz, F., Goktepe, A. S., et Tan, A. K. (2012). Influence of adapted sports on quality of life and life satisfaction in sport participants and non-sport participants with physical disabilities. *Disability and health Journal*, 5(4), 249-253.
- Yatkın, Ş. (2015). Görme ve ortopedik engelli ergenlerin özsaygı düzeylerinin kendilerine yönelik toplumsal tutumları algılamalarına etkisi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9).